

Goedemiddag allemaal, hartelijk welkom bij Kadmium.
Mijn naam is Monique Tolk, ik heb de catalogustekst geschreven en ben ook gevraagd de tentoonstelling te openen.

Het individu in groten getale, wat roept dit bij ú op? Zelf zie ik een massa mensen voor me, een groot plein, een balkon met daarop een dictator of een icoon, zoals Evita Perón.

Of een zwerm trekvogels, hoog boven ons, precies in lijn, zonder dat ze zelf zien welke tekening zij vormen. Of een groep hipsters bij elkaar in een hip café.

Wat de mensen op dat plein, de vogels in die lucht en de hipsters in dit café gemeen hebben, is dat ze bescherming bij elkaar zoeken.

Ik vraag me af waarom. Welke bescherming verwachten we in een groep? En in hoeverre weten wij ons beschermd als je bedenkt dat onze individualiteit, onze identiteit, in die groep wordt getest en soms vérpest? Is het niet veiliger om de groep te ontwijken? Of juist veiliger om erin te verdwijnen, in de anonimiteit?

Volgens Elias Canetti, in 1960 Nobelprijswinnaar met 'Masse und Macht' heeft de mens een geboren angst voor het onbekende, maar kan hij die loslaten zodra hij zich overgeeft aan de massa.

Het willen beheersen van de massa, de chaos, om onze autonomie te waarborgen, zou dus niet perse in ons voordeel zijn.

Het ordenen van de chaos hoeft niet altijd te betekenen dat we die chaos onder controle hebben. Alles houdt namelijk met elkaar verband, alles is in beweging, dus zullen we altijd iets verliezen. Het doet me denken aan de theorie van de filosoof Jacques Derrida over de context als gegeven: niets bestaat volgens hem buiten de context, een autonoom subject bestaat niet, elk gedicht verwerft betekenis dankzij andere gedichten. Het willen begrenzen, stagneren en beheersen zou dus beweging en daarmee ontwikkeling stagneren. En als kunstenaar lijkt me dat niet wenselijk.

Je bent op zoek naar een overstijging van grenzen, naar beweging, naar het onzichtbare, het bovenzintuiglijke. Dit alles maakt de uitbeelding mogelijk en blijft zelf buiten schot.

Dit herken ik bijvoorbeeld duidelijk in het werk van Connie Palmen, waar ik persoonlijk groot fan van ben. Zij weet in haar werk namelijk een onderlaag aan te brengen die voelbaar is, maar niet leesbaar.

Maar we zijn hier nu niet voor de schrijvend, maar voor de beeldend kunstenaars.

Voor Marilou van Lierop en Hans van der Ham, die naar mijn gevoel met dezelfde onderlaag bezig zijn.

Ik vroeg Marilou van Lierop hoe zij denkt over het opgaan van het individu in de massa, dat vaak terugkomt in haar werk. Is het zo dat het individu zijn identiteit tracht te vinden omdat het die dreigt te verliezen?

Of is het eerder zo dat het individu het 'tracht te verliezen' omdat het lastig is een identiteit te bepalen en die te handhaven in de massa? Ziet zij het opgaan in de massa als een bedreiging of als een bevrijding?

Haar reactie hierop: 'De massa is tegelijkertijd iets dat aantrekt en afstoot. We hebben de illusie dat onze identiteit solide is, maar eigenlijk is die wisselend en veranderlijk onder invloed van alle krachten om ons heen. In de massa vechten deze identiteiten. De ene wil erin opgaan, de ander, de individuele, is bang om de persoonlijke grenzen te verliezen en ziet het dus als een bedreiging.'

Van Lierop heeft het over de illusie van identiteit, maar ook over de illusie van orde en de mens die als een nietig wezen deel uitmaakt van een groter deel, de massa. Het is altijd de groep die in haar werk centraal staat. In haar werk tracht zij ordening aan te brengen in de chaos en toont ons daarmee de complexiteit van het leven en onze drang die te beheersen.

Ik zou weer graag een filosoof willen aanhalen, namelijk Jean Baudrillard, die sprak over de hyperrealiteit, waarbij alles reëler wordt dan het reële, het verborgene dat wordt verdrongen door een schijnbeeld.

Alles wordt eindeloos verteld, gefilmd, besproken en gekopieerd waardoor de identiteit wordt verdrongen door een implosie aan betekenissen. De illusie van identiteit. En in dit verband de illusie van een authentieke waarde, het kunstwerk dat een ding der dingen wordt, een object, omdat de esthetische waarde niet meer voorop staat.

Hans van der Ham is daar als kunstenaar erg gevoelig voor. Voor de esthetische waarde van kunst, maar met name of wij het als individu

redden in de massa. Wie zijn wij? Wie kunnen we vertrouwen? Zijn personages blijven ondefinieerbaar, a-typisch en onderzoeken zichzelf. De persoonlijkheid verraadt zich door een houding, veelal een kwetsbare, door een kleine knik in het been of een schuin naar beneden richtende blik. De gezichten ontbreken vaak, het individu trekt zich terug.

Uit bescherming of uit weerzin, tegen de massa, de buitenwereld. Zijn beelden verhullen een aanwezigheid in een zichtbaar omhulsel. Waarom verbergen zij zich en waartegen?

Toen Hans en ik enkele jaren als een soort bohemiens op het atelier woonden, voerden wij vele gesprekken over o.a. het onderwerp authenticiteit. Dat ging dan uiteraard gepaard met de nodige alcoholische versnaperingen, daar waren we erg goed in en dat hoorde natuurlijk ook bij dat bohemienbestaan.. maar ook nu we wat 'gewoner' leven met een iets lager promillage, houdt het onderwerp ons nog steeds bezig. Het begint al 's morgens bij het lezen van de krant als we ons bijvoorbeeld verbazen hoe snel de ontwikkeling van robots gaat. Wie zijn wij en wat is überhaupt een mens in een wereld waarin het niet ondenkbaar is dat buiten het natuurlijke proces een levend 'mens' gecreëerd gaat kunnen worden? Al dan niet met een identiteit.

Het woord identiteit wordt in dat opzicht een steeds rekbaarder begrip.

Ik vroeg hem eens hoe hij de wereld ervaart, hoe het gesteld is met zijn vertrouwen in de mens, waarop hij antwoordde dat de mens nooit in staat zal zijn zijn werkelijke ik te communiceren. Men wordt geacht te kiezen voor gangbare codes. Alleen de outsider distantieert zich hiervan.

Ik vraag mij zo af: de authenticiteit van een mens, van een kunstwerk, van een leven.

En de worsteling van de meeste kunstenaars met een natuurlijke behoefte aan individualiteit.

De discrepantie tussen het deel uitmaken van een groep en het verlies van de eigen autonomie. Wat tekent die individualiteit, wie zijn wij los van de massa? Of zijn wij wellicht de massa?

Persoonlijk denk ik van wel.

In mijn doctoraalonderzoek naar Madonna stelde ik haar identiteit ter discussie. In haar rol van performer met een knipoog, met steeds wisselende verschijningen. Haar postmoderniteit kwam aan de orde, waarbij zij van alles wat ooit al gezegd en gedaan was in een nieuw jasje goot. En vervolgens een massa fans achter zich kreeg die haar tot in detail kopieerden.

Waar het individu vroeger afhankelijk was van het andere individu en ruilhandel noodzakelijk was, denken we nu onafhankelijk te zijn, maar in feite maken we ons nog steeds ondergeschikt aan de massa, door elkaar te kopiëren en mee te doen aan modetrends om onze identiteit vorm te geven. We zijn iPhone-types, VPRO-types, Volkskranttypes, Fiat 500-types of eh, wel of geen Trump-types.

We zijn types. En als we geen types zijn, dan zijn we outsiders. Maar ook dat blijkt een type te zijn geworden naar mijn idee, zoals ik in een van mijn blogs besprak.

Terwijl de outsider in feite de áanvoerder is van de massa, het individu die de massa in gang zet om ons door te laten opnemen, als kuddedieren, volgelingen van de massacultuur.

Een massacultuur die ook het kunstklimaat lijkt over te nemen, waar verdienmodellen de massa naar de musea moeten lokken. Met als gevolg dat de armlastige kunstenaar zich voegt naar deze massa, om te voorkomen dat hij eindigt als een loner zonder enige erkenning.

En toch zijn het deze loners die de integriteit en innerlijke noodzaak van de kunst waarborgen. Zij doen een appèl op ons gevoel en roepen ons op met een eerlijk oog naar kunst te kijken.

Zoals Marilou van Lierop die zegt niet bezig te zijn met te passen in de tijd. Ik zie in haar werk de confrontatie met afhankelijkheid, het verlies van identiteit en misschien wel eigen wil. Onze nietigheid die onderworpen blijkt aan de massa. En Hans van der Hams beelden, die solitair naar de wereld kijken en hun ware aard niet prijsgeven. Hoeveel persoonlijkheid er ook schuilt in hun verschijning, duiden kunnen we ze niet. Wie weet zit Hans van der Ham zelf in de beelden en kijkt hij vanuit zijn vermomming naar de wereld.

De kwetsbaarheid is voelbaar, bij beide kunstenaars. Het geeft te raden waar we staan als mens, als individu in een samenleving die ons vraagt van ons te laten horen. Wie zijn wij, wie zijn zij?

Het einde lijkt zoek in deze discussie, waarbij je liefst zo snel mogelijk zou willen vergeten waartoe we ons willen verhouden: tot de massa of tot ons autonome ik. Het blijft een lastig issue.

Wat hoop geeft is dat de massa niet zonder individu kan bestaan, maar het individu wel zonder massa. Althans, dat hoop ik en ik vermoed vele kunstenaars met mij.

Laten we het er na deze tentoonstelling over blijven hebben. Laten we scherp blijven en onze individualiteit hoog houden.

Ik wens u nog een fijne middag en dank u voor uw komst. En mocht u iets willen vragen over de werken: de kunstenaars zijn aanwezig.